

Munduz - mundu

BILBAO'TIK

Usarraga, 27-XI-1955.

Bildu giñen: Imanol Laspiur, Paulino Larrañaga, Victor Capanaga, Antonio Cayero ta Alfonso Irigoyen.

Euskal literatura bide berrietan barrena asia dugu alderdi onetako Euskalerrian. Sortu da, nolabait, euskal mogimendu bat, oraindik ez-tuen arren bear luken edadura ta eritziak bat ez etorri zearo. Eritzi berezitasuna leengoa dugu eta orduko persona bakoitzak bere bizi osorako darama bide ori, ilobiraiño. Gazteago direnen artean beste bide bat, zabalagoa, naturalagoa dator sortzen. Ikuspegi audiagoa dute, zeren beren eitea urte gaiztoetan egin baita, leengoak bezain idealista utsak ez-tiren urteetan, eta bestalde, izkuntzari buruz jakin ere geiago jakin dezakete, zientzia onek aurrerapideak egin baititu, bai Euskalerrian euskerari buruz eta bai munduan linguistikari buruz. Onegatik gazteak zentzun argiagoa edukiteko egokera obean daude realismuari buruz, idealismua dutela gidari.

Au onela delarik, gazte jentea bildu alde diferenteetatik ta euskera, literatura ta linguistika arakatu ta euskal literaturari buruz jardun, denok elkaturik biziago lan egin, bata bestearen esperientziak ta jakituriaz balliatu ta guzti onen bidez eritzi-tan bateratsu etorteari asko lagunduko ziola ta, orregatik giñen bildu leendabiziz gai onen erabiltzeko.

Amarterdian entzun genuen meza Usarragan bertan. Erri euskalduna dugu oraindik. Apaizak meza erdian bota zuen bere sermoia euskeraz errosarioari buruz ta onen ugaritzeari eta leen-

go oiturari eutsiteari nola indar eman bear zaion. Gero erderaz irakurri zuen orri bat, obispadutik bidalia alegia, baiña bukatutakoan euskeraz esan zuen laburki an zertaz mintzatzen zen, zeren angoak baserritarrak ziren eta euskaldun jatorrak.

Eguraldi ona zegoen ezkeroko eguzkitara joan giñen kanpoko zoko batera, bakartadera, lasaiago mintzatu aal izateko, ta asi genuen berriketa, obeto esan, segitu ganuen treneko ta bideko solasa, zuzenago artuz gaia.

Leendabizi zertako biltzen giñen ta onen komenentziak azaldu ziren.

Esan zen ere, nola Donostiako talde batek Seminario *Julio de Urquijoren* babesean lan egiteko itza eman zuen. Mitxelena jaunak dei bat egin zien Donostiko euskaltzaleei, nai zuenak bere emaitza eman zezan lanean. Orretarako, egun batean, dei orreri erantzunik joan zirenakin baturik, azaldu zien Seminarioa zertako sortu zen, zeintzuk ziren erabili zitzaken gaiak eta bere xedeak, eta baita, egun, euskaltzaleak eskuarteratu dituzten arazo gaitz bi, eta geuk, euskaldunok, egiten ezpadugu bestek egingo eztuena: Euskal Atlas Linguistikoa ta Azkueren iztegi osotua eta zuzendua egitea. Orduan talde onek adierazi zuen berek literaturari buruz asiak zirela, nolabait, eta orretan aritzeko prest zegoztela. Eta astero biltzeko erabakia artu zuten Mitxelena jaunarekin. Oso ederki iruditzen zaigu orrela izatea; zerbait ikasiagoak direnean, gai orretan pentsamendu tinkoagoak dituztenean, Donostiar ez tirenen artera eta euskal errietako euskaltzaleen artera, euskerak oraindik iraun gogo duen errietakoakana datozenean, gure taldeak balio aundiagoa eduki dezake eta lana probetxu aundiagoz egin, euskal literaturaren alde, jente geiagoren probetxuz alegia.

Gero Irigoyen mintzatu zen teoriaren bidez izkuntzaren biziaren gaiñean, nola eta zergatik aldatzen diren eta nolako aldaketak dauden eta bizitzarekin duen zerikusia. Sortu ziren ere eztabaidatxo batzuek solasa bizituz eta guztien euskal miña agertuz.

Capanagak euskerara itzulitako lantxo bat irakurri zuen, Pio Barojaganik itzulia eta izenez «Illuntzeko otoia». Polito itzulia; badu ezpal eta gogo euskaltzale gazte ta sutsu onek.

Pentsatu zen urrengoa datorren urteko ilbeltzaren zortzigarenean egitea Eibarren edo Arraten, leendabiziko trenetan joanik. Komeni zela ere bakoitzak bere pentsamenduak eta oartzen zituen gauza guztiak idazten astea eta orrela oitu ta obetu idaztanka eta sendotu bakoitzaren nortasuna. Eta bakoitzak presatuko balitu lantxo edo eritzi batzuek batzar bakoitzerako obe.

EUSKAL-TEATROA.—Bere elburuak bete nairik, au da, erri-rik geienetan euskal-teatro, dantza ta kantuen alaitasuna eramateko gogoia, *Txinpartak* Berriz-en eta Berango-n izan ditugu gabonetan eta ilbeltzean. Bestetan bezala jenteak pozez artu ditu. Erri auetan bigarrenez izan direlarik, ezustea ezta izan beste errietan bezalakoa, zeren leendabiziz agertzen diren errietan, ain polita ta alaia ditekeala uste ezutelarik, goxoagoa iruditzen zaie, ezustek berak lagundurik.

SANTA AGATA.—1956-II-4. Tradiziñozko oiturari segiturik, gaur, Bilbon, mutil-talde ugari atera da kaleetatik zear Santa Ageda kantatuz eta etxerik etxe dirua bilduz. Bilbaon, uri erdaldundu bat izan arren, ori euskeraz kantatzen orok dakite zeren diru-bide bat baita egun onetan, pobre edo gaixoentzat edo erlegiño-bazkun edo mendizale-talde batentzat edo beste onelak zerbaitentzat.

JAI BAT.—1956-II-12. Euskalduna frontoian, Begoña-ko Karmelo-gazteriak organizaturik eta San Anton-go orfeoia eta Angiozar-ko itsuaren laguntzaz jai polit bat egin zen, dantza, kantu ta akordeoi-soiñuzkoa.

San Anton-go orfeoia iñoizkorik ondoen kantatu zuen, itzel ondo, matizaziño fiñ eta atsegiña lortu zuelarik eta boz-loditahun sendoa, naikoa lagun bildu baitzen kantaketan, ogeta-amalau gionezko ta ogetabost neskatilla.

Direktore gazte euskaldunak, Anton Arregi-k egindako konposiziño bat ere kantatu zuten, *Atzerrian* izenekoa. Sentimendu bikaiña kantu orreri eman diona, bai egitean ta bai kantatzean, keririk gabekoa, eta ain gaztea delarik asko itxaro dugu beraganik, euskal kultura, arlo orretan azi dezan.

Dantza taldea ere naiko polita izan zen eta beti bezala etziren faltatu Bizkai-ko ezpatadantza, giputzak, naparrak eta ezta ere Zuberoakoak, ain bizkaitar biurtu zaizkigunak.

Angiozar-ko itsua oso ongi artua izan zen eta ondo asko alaitu zuen jentea, soiñu bizkor eta biotz-ukigarritz.

ITZALDI-ARO BAT PINTURARI BURUZ.—«Amigos del Museo» deritzaion bazkunak igandeetarako organizatu duen itzaldiaroa José Félix Lequerica jaunak iriki zuen ilbeltzaren 16'garrenean eta igande bi geroago Crisanto Lasterra-k segitu «primitivu» eri buruz Parkeko Museoa. Pintura-itzaldietara joan oi naitzen arren, auetan enintzen egon eta ezta ezer geiago esango.

ITZALDI BAT.—1956-II-10. F. E. T.-k organizatu duen itzaldiaroko leen itzaldia José María Ruiz Salas jaunak Bizkaiko Diputaziñoako presidenteak egin zuen San Vicente-ko Saloian, «Biz-

Josepe Jungmann txekotarren esnatzaillea. kaiko Foruzko deretxo zivila eta oraingo aldia» gaiari buruz. autoridadeak buruan zirelarik.

Itzaldiaren ezurra kopiatuko dizuet:

- 1.—Deretxoa eta bizitzaren evoluziñoa.
- 2.—Foruzko oinarridun instituziñoak.
- 3.—Foruaren aplikaziñoa gaur eguneko baserri aldeetan.
- 4.—Foruaren irautea uri batzuen lurraldeetan, legislaziñoen bikoiztasuna.
- 5.—Bizkaitarrak foruaren argitasunez.
- 6.—Foruaren aldatzeko burubide batzuek; kodifikaziño generala ta Bizkaiko foruzko legearen geigarria.

A. IRIGOYEN

PRAGA'TIK

JOSEPE JUNG MANN TXEKOTARREN ESNATZAILLEA

Ogeitamar urtetako guduak neke aundiak erakarri zizkion txekotarren abendari. *Mendizuri*'ko erasoan (1618) etsaiak Txeko-Erria menderatuta, asmoa artu zuten txekotarrak hurraren azaletik kentzeko. Guduak ondatutako erritik biztanle ugariak erbesteratu ziren eta arrotzak munduko bazter guztietatik sartu ziran Txeko-Errian. Txekotarren izkuntza emeki-emeki bera zijoan eta aleman-era zabaltzen zan toki guztietan. Aberatsak eta uritarrak lotsatzen ziran txekeraz itz-egiten. «Au zalduna da, ez daki txekeraz itzegiten» esaten oi zuten orduko denboretan. 18'garren mendeko bigarren erdian txekotarren abenda galtzorian arkitzen zan alemandarren artean itotzeko. Erri txikietan bakarrik gelditu zan bizia erri-izkuntza; Praga eta beste uriak alemanenak ziruditen.

1780'garren urtean Habsburgo'tarren tronura Josepe bigarren aigo zan. Enperadore (eta Bohemia'ko errege) onek asmoa artu zuen, orduarte gobernu bereziak zeuzkaten errialdeekin Prantzia bezelako erresuma bat moldatzeko. Erresumaren izkuntza bakartzat alemana aukeratu zuen. Enperadorearen erabaki onek erriarenganako maitetasuna iratzarri zuen txekotarren artean. Laister idazle ta jakintsu ugariak agertu ziran beren erri iz-

kuntzaren alde gogor lanegiteko asmoz. «Esnatzailleen» artean toki nagusia Jungmann'dar Josepe'k dauka.

Hudlice izeneko Bohemia'ko erri koxkor batean jaio zan 1773' garren urtean. Sendi txiro batetik sortu zan arren, bere gurasoak, burutsua zela ikusirik, Praga'ra bialdu zuten eta an bere ikasketak bukatu ondoren bigarren mallako ikastetxean irakasle egin zan. *Litomerice* izeneko urian izan zalarik ango apezgaitegian txekera irakatsi zuen, apaizgaien biotzetan erri-izkuntzaren ganako zaletasuna piztuaz, 1814'garren urtean Praga'ra eldu zan, azkenik ango Istitutoan zuzendaria izanik. 1839'garren urtean Prago'ko Ikastetxe-nagusiaren erretore autatu zuten.

Jungmann asi zan bere lan errizalean olerkari bezela. Txekera gogoeta gorenentzat egokia dela erakusteko, itzuli zituen inglestar, frantses ta alemanen elerti-lanik onenak. Liburu oiek txekerara itzultzean, askotan gertatu zitzaion itz egokirik arkitu etzuela. Utsune au betetzeko aztutako itz zarrak berpiztu eta aien eskasean itz berriak moldatu zituen, baiñan ez bere gurara, indarrez eta izkuntzaren legeen kontra, rusiatar eta beste eslabotarren itzen ereduaz baizik. Orregatik txekotarrak goraltzen dute Jungmann izkuntzaren berritzaillea bezela.

Bere jakintza-lanen artean garrantzi aundikoak dira «Slovesnost» (Itzen joskera) ta «Historie české literatury» (Txekotarren elertiaren edestia). «Joskeran» elertitik artutako erakuski ugarriak irakurleen begiaurrean ipiñi zituen eta aien arabera idaztankeraren legeak eratu. «Elertiaren edestian» erakutsi zigun ain aberatsa ta ederra zan txekotarren elertia, batez ere 16'garren eunkian, Ogeitamar urtetako guduaren aurreko denboretan. Liburu orrekin agiria eman zuen txekotarrak dirala abenda bat antzifneko kulturarekin ta batean indartu zuen txekotarren erri-zaletasuna.

Baiñan Jungmann'en lan nagusia bere «Iztegia» da. Txekeraz idatzitako liburuak irakurtzen zituenean, bere begien aurrean izkuntzaren aberastasun aundia zabaldu zitzaion. Arkitutako itzak bildu zituen, beren jatorria azterkatuz. Onela txekerazko itz guziak bildu ta asko galtzetik gaizkatu zituen. Txekerazko itz bakoitzaren aldean aleman-erazko itzulpena jarri zuen. Iztegiak 5 zati eta 24.250 orrialde dauzka. Lanari 30 urte eskeini zizkion.

Jungmann 1847'garren urtean il zan. Praga'ko uriak aren ize-na enparantza eder bati ipiñi zion eta bertan jakintsuaren arrizko iduri bat eraiki zuen.

NORBERT TAUER